

Friluftsliv för miljöengagemang

- en kvalitativ undersökning om lärares syn på
friluftsliv som metod för miljöförståelse

Jan-Åke Sohlström & Sara Åström

GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN
Examensarbete 64:2008
Läroprogrammet: 2005-2010
Seminariehandledare: Leif Strand
Examinator: Jane Meckbach

Sammanfattning

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien var att undersöka idrottslärares inställning till friluftsliv som metod för att uppnå målen i Lpo94 rörande natur och miljöfrågor.

Frågeställningar:

- Vad anser lärarna vara friluftsliv inom skolans ramar?
- Hur arbetar lärarna med friluftsliv i skolan?
- Hur skulle lärarna vilja arbeta med friluftsliv i skolan?
- Anser lärarna att det finns möjlighet att använda friluftsliv som metod för att väcka miljöengagemang hos eleven?

Metod

Datansamlingen bestod av halvstrukturerade intervjuer med fyra lärare med varierande ålder och tid i yrket och från olika län i Sverige. Samtliga lärare var verksamma i ämnet idrott och hälsa i grundskolans senare år. Som analysredskap har vi använt oss av Sandells modell om friluftsstilar som bygger på att olika typer av vistelse i naturen kan ge olika typer av miljöengagemang.

Resultat

Lärarna var positiva till att använda friluftsliv som metod för att skapa ett miljöengagemang men deras tankar och visioner kring det går kraftigt isär med hur verkligheten ser ut i skolorna. Lärarna nämner brist på tid, pengar, samarbetssvårigheter med andra lärare som faktorer till att de inte bedriver friluftsliv i större utsträckning. Friluftsliv i skolorna består främst av diverse friluftaktiviteter på friluftsdagarna, små inslag under undervisningen idrott och hälsa samt sparsamt i samarbete med andra ämnen.

Slutsats

Friluftsliv förekommer sparsamt i undervisningen. Lärarna använder alla friluftsstilar men lärarnas önskan är att friluftslivet i skolan skulle gå mer åt den aktiva- och passiva anpassningsstilen vilket idag inte ryms inom den tid lärarna har till förfogande.

Förord

Först och främst vill vi tacka våra fyra informanter som tog sig tid att bli intervjuade. Utan er hade denna studie inte blivit till!

Vi vill även tacka Carl-Johan Thorell och vår fackhandledare Peter Schantz som kom med värdefulla synpunkter kring arbetet. Slutligen vill vi sist men inte minst tacka vår seminariehandledare Leif Strand som bidragit till vårt kritiska och självständiga tänkande.

GIH, Gymnastik och Idrottshögskolan
Stockholm 2008

Jan-Åke Sohlström och Sara Åström

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	2
Förord	3
1. Inledning.....	2
1.1 Introduktion.....	2
1.2 Bakgrund	3
1.2.1 Centrala begrepp	3
1.2.2 Friluftsliv i skola och samhälle	4
1.3 Forskningsläge	7
1.4 Syfte och frågeställningar.....	10
1.5 Teoretisk utgångspunkt	10
2. Metod	12
2.1 Datainsamlingsmetod	12
2.2 Urval.....	12
2.3 Procedur	12
2.4 Validitet och reliabilitet.....	13
3. Resultat.....	14
3.1 Vad anser lärarna vara friluftsliv inom skolans ramar?	14
3.2 Hur arbetar lärarna med friluftsliv i skolan?	14
3.3 Hur skulle lärarna vilja arbeta med friluftsliv i skolan?.....	16
3.4 Anser lärarna att det finns möjlighet att använda friluftsliv som metod för att väcka miljöengagemang hos eleven?	18
4 Diskussion	20
4.1 Sammanfattning resultat.....	20
4.2 Diskussion utifrån teoretiskt ramverk	20
4.3 Metoddiskussion.....	23
4.4 Slutsatser	24
4.5 Fortsatt forskning	24
Käll- och litteraturförteckning.....	25

Bilaga 1: Intervjumall

Bilaga 2: Käll- och litteratursökning

1. Inledning

1.1 Introduktion

Vi sitter runt lägerelden, elden sprakar och vi är mätta och belåtna efter en välbehövlig middag. Duggregnet smattrar på vindskyddet där vi ska tillbringa natten. Allt vi tagit med oss i form av plast och papper ska brännas upp i elden eller tas tillbaka till närmaste soptunna. När vi lämnar lägret ska inte ett enda spår finnas kvar av vår existens men det är svårt, det känns lite som om naturen fått några ”sår” som tar tid att läka. Om vi nu trots vår försiktighet ändå lämnar spår, hur många avtryck gör då inte vi människor på naturen i vårt dagliga leverne?¹

Med en växande befolkning i världen blir det allt viktigare att ta tillvara de naturresurser som finns på ett så effektivt och skonsamt sätt som möjligt. Begreppet hållbar utveckling och miljöengagemang används allt oftare i debatten och det finns ett antal definitioner om vad det i realiteten betyder.

Syftet med ämnet idrott och hälsa i grundskolan är enligt Lpo94 bland annat att ge eleverna kunskaper om den egna livsstilens betydelse för hälsan.

Ämnet anknyter också till de starka kulturella traditioner som finns i Sverige när det gäller att vistas i naturen. Genom friluftsvksamhet och vistelse i skog och mark får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera ett fortsatt intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Ämnet bidrar på så sätt till att väcka engagemang för betydelsen av att skydda och vårda natur och miljö.²

Uppenbarligen finns en vilja att ge eleverna en förståelse för miljön och detta ska genomsyra friluftslivsundervisningen. Detta för oss osökt in på anledningen till vår studie, vi har för avsikt att undersöka huruvida idrottslärare i skolan arbetar aktivt med miljöfrågor kopplat till friluftsliv.

---

¹ Personliga erfarenheter från utbildningens moment ”Det gröna friluftslivet”.

² Skolverket <skolverket@skolverket.se> Kursplan- idrott och hälsa, 2000-07 <<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3872&extraId=2087>> (Acc. 2008-10-20).

1.2 Bakgrund

1.2.1 Centrala begrepp

”Studenter, forskare och andra måste laborera med sin egen definition utifrån sitt speciella ämnesval”³. Med dessa ord avslutar Yttergren kapitlet ”Begreppet friluftsliv” i *Friluftsliv i förändring*. Friluftsgruppen, en arbetsgrupp som 1999 tillsattes av Regeringen för att se över framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer, har följande definition på friluftsliv:

Friluftsliv är vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling.⁴

Med anledning att vi valt att fokusera på skolan väljer vi även att utgå från Öhmans definition och gränsdragning mellan friluftsliv och friluftsaktiviteter:

Med *friluftsaktiviteter* så avser jag fysiska aktiviteter som lekar, spel och övningar med idrottskaraktär som bedrivs ute i naturen. Med *friluftsliv* avser jag aktiviteter som innebär att man lever i naturen. Det betyder att man utför för livet nödvändiga sysslor som matlagning, att ordna skydd och skyl, eldning och förflyttning av muskelkraft i olika former. Till friluftsliv räknar jag också utvecklandet av färdigheter som innebär en förberedelse för liv i naturen.⁵

Det finns ingen gemensam definition för begreppet hållbar utveckling. I Skolverkets referensmaterial *Hållbar utveckling* i skolan benämns de två vanligaste definitionerna då vi väljer att använda oss av Brundtlandrapportens ursprungliga definition:

En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.⁶

---

³ Leif Yttergren, *Idrotteket, friluftsliv i förändring individ, samhälle och marknad i samspel och konflikt* (Stockholm: Idrottshögskolan, 1995), s. 14.

⁴ Erik Backman, ”Friluftsliv i grundskolan”, i *Mellan nytta och nöje: Bilder av ämnet idrott och hälsa*, red. Håkan Larsson och Karin Redelius, (Stockholm: Idrottshögskolan, 2004), s. 176. se

Friluftsgruppen *Statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer* (Kulturdepartementet, 1999), s. 9.

⁵ Johan Öhman, *Miljöfostran i naturen: - en analys av den obligatoriska skolans friluftsverksamhet*, Examensarbete 10 p vid Pedagogiska institutionen på Örebro universitet, 1999:8 (Örebro: Örebro universitet, 1999), s. 6.

⁶ Skolverket, *Hållbar utveckling i skolan: Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola* (Stockholm: Liber Distribution, 2002), s. 29.

1.2.2 Friluftsliv i skola och samhälle

Yttergren, verksam på GIH inom idrottshistoria, anser att under 1970-talet ändrades utseendet på friluftaktiviteterna vilka han anser ligga i gränslandet mellan friluftsliv och idrott. Ett kännetecken är det starka kommersiella uttryck med kostsamma specialutrustningar och klädsel vilket gör friluftslivet dyrt att utöva. Detta anser han utgöra ett brott mot den nordiska traditionen och en anpassning till det som han kallar ”amerikanskt” friluftsliv. Samtidigt anser Yttergren att flera av de dominerande friluftorganisationerna sedan 70-talet fått en allt tydligare miljöprofil, där de önskar freda naturen, rädda miljön och verka för alternativa livsformer i samklang med naturen.⁷ Inom friluftslivet är de flesta former kunskapskrävande. Något tillspetsat hävdar han att desto mer kunskap du har desto mer får du ut av din aktivitet. Att vistas i fjällen, i skogen eller på sjön utan förkunskaper är föga givande, dessutom kan det vara farligt. Friluftslivet har därmed en djupare innebörd än idrotten, där aktiviteten i sig är målet.⁸ Skolan är en avspeglning av samhället vilket gör att friluftslivets förändringar så småningom kommer till uttryck i skolan. Yttergrens ovanstående förklaring till hur friluftslivet delades upp i två grenar där den ena inriktas på miljöengagemang tror vi kan ha påverkat utformningen av de efterkommande läroplanerna.

Begreppet ”naturupplevelse” användes för första gången på 1960-talet då det handlade om att eleverna skulle uppskatta naturen eller att de skulle känna ett ansvar för naturen och dess värden. Det var mer ett miljöpedagogiskt skäl och inte att begreppet skulle ha ett egenvärde. Under 1970-talet tog det miljöpedagogiska perspektivet överhand i det som dominerade i kursplanerna, och fortsatte fram till Lpo94. Vad läroplanen tryckte på som viktigast i början var att eleverna skulle lära sig att umgås med naturen på rätt sätt för att sedan komma in på att undervisningen skulle ge förståelse för vikten av att få naturreservat avsatta för folkhälsan. Senare in på 80-talet och framåt är det uttalade motivet för friluftsliv det miljöpedagogiska, vilket ska väcka engagemang för, och skapa medvetenhet om, natur- och miljöfrågor. Detta ska ske genom naturupplevelser, kunskaper och erfarenheter. Detta förstärks i Lpo94 där det framgår att det viktiga är att ha kunskaper om och inte i friluftsliv.⁹

---

⁷ Yttergren, s. 8.

⁸ Ibid., s. 18.

⁹ Marie Sundberg, Johan Öhman, ”Hälsa och livskvalitet”, i *Friluftshistoria: Från härdande friluftsliv till ekoturism och miljöpedagogik*, red. Klas Sandell & Sverker Sörlin (Stockholm: Carlsson bokförlag, 2008), s. 114.

Svenning skriver i *Rapport om "Friluftsverksamheten i skolan"* att friluftsverksamhet har funnits inom skolan sedan 1800- talet och motiven för friluftsliv i skolan har ändrats i och med att nya läroplaner införts. Inte enbart miljöperspektivet som nämns ovan har legat till grund för friluftslivsverksamheten, utan friluftslivet i skolan har även kommit i uttryck som; "friluftsliv som metod, friluftsliv som ett stärkande och härdande av nationen och friluftsliv som en sund motvikt till och avbrott till 'den vanliga skolan' ".¹⁰

År 1927 bestämde riksdagen att friluftsverksamhet skulle införas vid läroverken. Antalet dagar tillägnade friluftsliv har sedan dess varierat från 15 dagar per läsår¹¹ till att idag vara upp till varje enskild skola. Studier visar att friluftsliv idag är mycket sparsamt förekommande i grundskolan¹². På skolorna kan alla möjliga aktiviteter, både inomhus som utomhus, få beteckningen friluftsliv¹³. Just detta anser Svenning vara ett problem, för att kunna bedöma skolans verksamhet bör man kunna definiera begreppet friluftsliv¹⁴.

Läroplanerna är en produkt av ett kompromissande av olika politiska partier vilket gör dem vaga i sina formuleringar. Detta lämnar utrymme för aktörerna i skolan att tolka styrdokumentet.¹⁵ I den senaste läroplanen Lpo94 står det övergripande att skolans uppdrag är att förbereda eleverna till att leva i samhället genom att skapa förutsättningar för att kunna vara delaktiga i demokratiska processer och få en förståelse över hur miljö och livsstil hänger ihop. Elevernas ställningstagande i deras egen närmiljö kan få effekter i andra delar av världen.

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället... Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen skall belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.¹⁶

---

¹⁰ Stephan Svenning, *Rapport om "Friluftsverksamheten i skolan"* (Örebro: Skolverket, 2001), s. 5.

¹¹ Abdul-Muttalib Al-Abdi, *Friluftsverksamheten i innerstadens gymnasieskolor: En undersökning av hur friluftsverksamhetens mål förverkligas i gymnasieskolan i Stockholms innerstad* (diss. Linköping; Linköpings universitet, 1984), s. 27.

¹² Erik Backman, "Friluftsliv i grundskolan", i *Mellan nytta och nöje: Bilder av ämnet idrott och hälsa*, red. Håkan Larsson och Karin Redelius, (Stockholm: Idrottshögskolan, 2004), s. 173. se Britta Thedin Jakobsson, Jane Mechbach och Suzanne Lundwall, (2002) Lärarnas syn på ämnet idrott och hälsa. *Svensk Idrottsforskning*, nr. 3., s. 19.

¹³ Svenning, s. 5.

¹⁴ Ibid., s 22.

¹⁵ Klas Sandell, Johan Öhman, Leif Östman, *Miljödidaktik: Naturen, skolan och demokratin* (Lund: Studentlitteratur, 2003), s. 165.

¹⁶ Skolverket, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94* (Stockholm: Fritzes, 2006), s. 5f.

Ett mål för skolan att sträva mot är att varje elev: ”Visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv”¹⁷. Efter genomgången grundskola ska varje elev ha uppnått målet att denna: ”Känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang”¹⁸.

I ämnet idrott och hälsa är tanken att skapa ett livslångt intresse för de aktiviteter som bedrivs. Friluftsliv är en av fyra aktiviteter som nämns i kursplanen som ska ingå i ämnet idrott och hälsa. Vidare för just friluftslivet är det uttalade motivet det miljöpedagogiska: Ämnet ska bidra till att väcka engagemang för att skapa medvetenhet om natur- och miljöfrågor. Genom vistelse i naturen och genom friluftsvksamhet får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera för friluftsliv, natur och miljöfrågor.¹⁹ Frågan är om detta tankesätt påverkat utformningen av ämnet idrott och hälsa. Schantz spekulerar över om det finns viktiga nutida och tänkbara framtida insatser att göra i idrottsämnet. Insatser som hittills mer eller mindre försummats av institutioner för fysisk fostran, till exempel av lärarutbildningarna och han tror att svaret är ja.²⁰

Benedict verksam vid Telemarks distriktshögskola menar att man under 90- talet kunde uttyda en ny trend gentemot miljöundervisningen i skolan. Det lades vikt vid handlingsformerna och det viktiga var inte att veta om problemen och ha en avsikt att agera, utan att agera genom identifiering av handlingsstrategier och kunskap av hur de ska brukas. Vidare skriver hon att genom direkt kontakt med naturen genom friluftsliv, och ett deltagande i samhället med ett aktivt arbete i frågor som rör miljöfrågor anser hon vara centrala punkter vid utformning av etik och personlighet.²¹ Vidare menar Benedict att problemorienterad undervisning är nyckeln till ett helhetstänkande och att eleverna ska fråga sig själva vilka konsekvenser deras egna handlingar har för andra människor, för att på så sätt försöka förstå hur människor, handlingar och aktiviteter i världen står i ett sammanhang.²² Lärarens roll i undervisningen kommer inte att vara den traditionella rollen där han eller hon förmedlar kunskaper utan mer agerar som en

---

¹⁷ Ibid., s. 8.

¹⁸ Ibid., s. 10.

¹⁹ Skolverket <skolverket@skolverket.se> Kursplan- idrott och hälsa, 2000-07 <<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3872&extraId=2087>> (Acc. 2008-10-20).

²⁰ Peter Schantz, ”Miljö och hållbar utveckling en del av ämnet i idrott och hälsa”, *Tidskrift i idrott och hälsa*, (2005:5), s. 22.

²¹ Faye Benedict, *Miljølaere: Fra kunnskap till handling, Miljølaere for vår felles framtid: En håndbok for laerere i Europa*, 10 (1991:3/4), p. 12.

²² Benedict, p. 13.

koordinator eller organisatör för grupparbeten, projektarbeten och aktiviteter. Där ska elevens egen kunskapsiver vägledas av läraren för att på så vis nå kunskap, insikt och värderingar.²³

Tanken med friluftsliv som metod är att naturkontakten ger upplevelser och kunskaper som i sin tur påverkar människans attityder till en mer miljömedveten livsstil²⁴. Sandell menar, att en risk med att använda friluftslivet som medel för ökat miljöengagemang är att upplevelsen förstörs av alltför mycket prat om försurade sjöar och miljöförstöring istället för att bara få positiva upplevelser.²⁵ Tyvärr finns inte många studier på detta område. Forskning som försöker visa orsakssamband mellan kunskaper, attityder och beteenden visar att det är mer komplext än så eftersom det även beror på normer, värden och vanor.²⁶

1.3 Forskningsläge

Studier rörande friluftsliv i skolan kopplat till miljöengagemang är sparsamt förekommande. Al- Abdi skriver i sin doktorsavhandling 1984 att friluftverksamheten skulle kunna bli en stor tillgång för ett ekologiskt och pedagogiskt arbetssätt (ekopedagogik) i gymnasieskolans miljövårdsundervisning. Friluftverksamheten skulle vidare kunna medverka till en ökad medvetenhet och motivation för en bättre arbets- och närmiljö. Det här gäller som sagt gymnasieskolan och vidare anser han att den dessutom har möjlighet att bidra till vidgad kunskap och insikt om natur-, miljö-, skydds- och åtgärdsfrågor samt leda till ökat ansvar för natur och miljö. Han påvisar även svårigheter som kan inverka negativt på undervisningen eller åtminstone svårigheter med att förverkliga dessa idéer. Al-Abdi skriver att det också är oklart hur ämnessamverkan över ämnesgränserna fungerar, vilket har betydelse för realiserandet av miljömålet.²⁷ Han anser att även utanför skolan hamnar den ekologiska aspekten, som innebär bland annat förståelse och ansvar för naturen och miljön, ofta i konflikt med massrörelser och stora tävlingar i skog och mark. Ekologiska synpunkter kan dessutom kollidera med exempelvis turism, andra större ekonomiska intressen eller liknande. Studien visade att det i innerstadsskolorna i Stockholm inte bibringades några direkta kunskaper eller färdigheter kring miljö och natur på friluftsdagarna. Naturupplevelsen förekommer sällan i innerstadsskolorna. Ett problem som är signifikativt för just dessa undersökta innerstadsskolor

---

²³ Ibid., p. 17.

²⁴ Rapport från ett seminarium, *Nordiskt seminarium om friluftsforskning* (Stockholm: NORDPLAN Nordiska institutet för samhällsplanering, 1994), s. 81.

²⁵ Ibid., s. 85.

²⁶ Inger Björneloo, *Innebörder av hållbar utveckling: En studie av lärares utsagor om undervisning* (diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2007), s. 54.

²⁷ Al- Abdi (1984), s. 99.

är enligt Al- Abdi att samhällets intentioner inte uppnås i verkligheten vid de här skolorna. Exempel på detta är att friluftsverksamheten i de flesta fall bedrivs inomhus i innerstaden.²⁸ Al- Abdi menar att önskemål om kunskap i friluftsteknik och ekologisk balans har blivit mer och mer aktuella under 1980-talet. Intresset ute på skolorna pekar i en sådan riktning.²⁹

Al- Abdi genomförde ytterligare en studie 1990 där han undersökte hur friluftsverksamhetens mål förverkligades på gymnasieskolor på mindre orter i Sverige. De flesta elever, lärare och övrig personal var positiva till att eleverna fick naturupplevelser via friluftslivet vilka kan skapa förståelse för naturen. Även denna studie visade att målen inte realiserades i skolorna utan flertalet lärare, elever och övrig skolpersonal ansåg att friluftsverksamheten som den såg ut då inte bidrog till någon förståelse och kunskap om miljö- och naturvård.³⁰ Undersökta elever i samma studie menade att om man får lära sig att vistas i naturen i tidig ålder och lära sig att vara rädd om den, leder det till att vanan tas med upp i vuxen ålder. Samtidigt menade eleverna att en del av dem inte kom ut i naturen om inte möjligheten ges i skolan.³¹

Öhman anser att friluftslivets relation till idrotten hos idrottsläraren till stor del kommer från idrotten. Denna har ofta valt sitt yrke för dess intresse för idrott och yrkesutbildningen har varit präglad av idrottskulturen. Enligt hans undersökning av skolans friluftsverksamhet betraktar idrottslärarna i många fall friluftsliv och friluftaktivitet som en idrottsaktivitet bland andra och ser dessa som en del av idrottskulturen.³²

Detta resonemang styrks av Backman som anser att lärarstudenter har stor erfarenhet från idrotten men sparsammare erfarenheter från friluftslivet. Studenterna reflekterar inte över vad friluftslivet handlar om utan köper det lärarutbildarna erbjuder dem. Lärarutbildarna i sin tur utvecklade ett intresse för friluftsliv genom att vara ute mycket i naturen som barn och fokus under friluftslivsmomenten under lärarutbildningen läggs på att studenternas intresse för friluftsliv ska stärkas.³³ Backman efterlyser dock en klarare parallell till läroplanen då han menar att lärarstudenterna inte kan välja att använda sig av friluftsliv i skolan utifrån sina

---

²⁸ Al- Abdi (1984), s. 17.

²⁹ Ibid., s. 142.

³⁰ Abdul-Muttalib Al-Abdi, *Friluftsverksamheten i landsortsskolor: En undersökning av hur friluftsverksamhetens mål förverkligas i gymnasieskolor i mindre orter i Sverige*, (Stockholm: Abdul-Muttalib Al-Abdi, 1990), s. 226ff.

³¹ Ibid., s. 122.

³² Öhman, s. 74f.

³³ Erik Backman, *Teaching and learning friluftsliv in Physical Education Teacher Education*, Licentiatexamen vid Pedagogiska institutionen på Stockholms universitet (Stockholm: Stockholms universitet, 2007), s. 49f.

personliga intressen, utan en professionell lärare i idrott och hälsa ska arbeta utifrån vad som står i kursplanen vilket gör att det är en lärares skyldighet att använda sig av friluftsliv i sin undervisning³⁴.

Enligt Öhman kan mötet med naturen göra att läraren glömmet naturmötet och istället hamnar fokus på att genomföra diverse aktiviteter. Han påstår att detta beror på att läraren har en överdriven tro på positiva naturupplevelsers samband med ett ökat miljöengagemang, vilket kan få den följd att den didaktiska problematiken förenklas.³⁵

Utförande av friluftsliv kopplat till ökat miljöengagemang har studerats i följande studier. Dunlap och Heffernan undersökte i sin studie från 1970 invånarens miljömedvetenhet i staten Washington och inställning till naturen kopplat till vilka aktiviteter de utövade i friluftsliv. Studien visade att de som campar och vandrar, besöker nationalparker och liknande visade starkt samband till att bevara skogar och andra naturområden. De som fiskar visade också på ett ökat miljöengagemang, men inte lika starkt. Vandrare och nationalparksbesökare var de enda som visade samband med engagemang av kontroll av luftföroreningar. Endast camping visade samband för engagemang för jordbrukets inverkan på sjöar och vattendrag.³⁶ Deras slutsats visar på att det finns ett äkta förhållande till ett miljöengagemang och utförande av friluftsliv.³⁷

Vid ett senare tillfälle genomförde Noe och Van Liere en uppföljning på Dunlap och Heffernans studie vilken genomfördes 1978 på slumpvis utvalda besökare i Cape Hatteras National Seashore. I sitt resultat kom de fram till att det inte kunde påvisas något positivt samband mellan utförande av friluftsliv och en utökad miljömedvetenhet. Endast fågelskådning, promenerande och fotografering visade på ett svagt samband. Alla andra testade koefficienter visade på negativ eller noll korrelation.³⁸

---

³⁴ Ibid., s. 54.

³⁵ Öhman., s. 75f.

³⁶ Riley E Dunlap, Robert Bruce Heffernan, "Outdoor Recreation an Environmental Concern: An Emperical Examination", *Rural Sociology*, 40 (1975:1), s. 23.

³⁷ Ibid., s. 25.

³⁸ Kent D Van Liere, Francis P Noe, "Outdoor Recreation and Environmental Attitudes: Further Examination of the Dunlap-Heffernan Thesis", *Rural Sociology*, 46 (1981:3), s. 506.

Vid en genomgång av den gällande forskningen under 1970- och 80-talen rörande friluftsliv kopplat till miljömedvetenhet kom Jacksson 1984 fram till att de som ägnar sig åt friluftsliv är mer positivt inställda till natur och miljö³⁹.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka idrottslärares inställning till friluftsliv som metod för att uppnå målen i Lpo94 rörande natur och miljöfrågor.

För att uppfylla vårt syfte kommer vi att använda oss av följande frågeställningar:

- Vad anser lärarna vara friluftsliv inom skolans ramar?
- Hur arbetar lärarna med friluftsliv i skolan?
- Hur skulle lärarna vilja arbeta med friluftsliv i skolan?
- Anser lärarna att det finns möjlighet att använda friluftsliv som metod för att väcka miljöengagemang hos eleven?

1.5 Teoretisk utgångspunkt

För att kunna kategorisera insamlad data väljer vi att använda Sandells modell om friluftsstilar. I ett friluftsliv som bygger på den *dominanta anpassningsstilen* sätts aktiviteten i fokus och mötet med naturen får en underordnad betydelse. Här skapas förutsättningar för den aktuella aktiviteten genom exempelvis att spränga berg och hugga ner skog för en skidanläggning och förse dessa med snökanoner och liftsystem. Andra exempel kan vara att skapa en konstgjord miljö för ändamålet, exempelvis klätterväggar och äventyrsbad. Här kan man då genomföra sina aktiviteter oberoende av lokala förutsättningar, väder och vind. Denna typ av friluftsliv präglas av hög grad av specialisering, kommersialisering och miljöbelastning, vilken kan befästa synen på att människan ska kontrollera och behärska naturen.⁴⁰

I den *aktiva anpassningsstilen* utgår aktiviteten från det som är möjligt utifrån de lokala förutsättningarna i hembygds miljön. Friluftslivsaktiviteterna präglas ofta av ett aktivt nyttjande av naturen. Aktiviteter som fiske, jakt och svamplockning räknas hit, mötet med

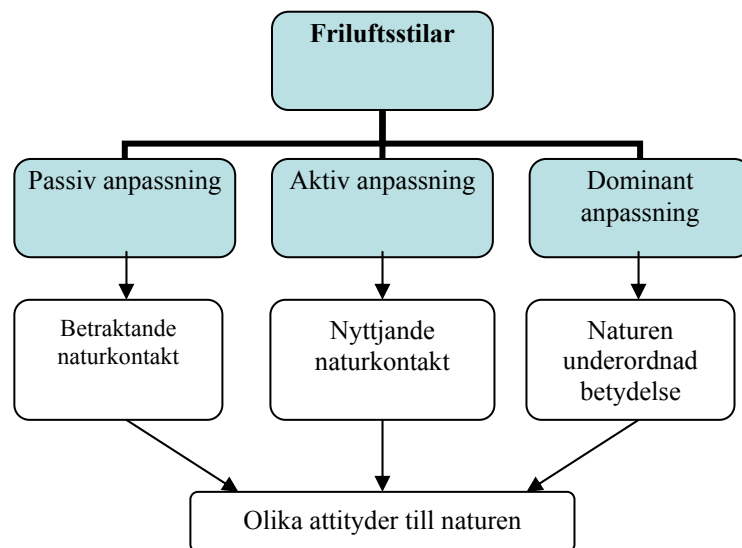
---

³⁹ Edgar L. Jacksson, "Outdoor recreation and participation and attitudes to the environment", *Leisure Studies*, 5 (1986), s. 19.

⁴⁰ Klas Sandell, "Naturkontakt, miljö och utveckling", i *Friluftshistoria: Från härdande friluftsliv till ekoturism och miljöpedagogik*, red. Klas Sandell och Sverker Sörlin (Stockholm: Carlsson bokförlag, 2008), s. 232ff.

naturen blir här för människorna något naturligt och vardagligt som tillhör sättet att leva. Här finns också de friluftspedagogiska kvaliteterna i detta friluftsliv.⁴¹

Sedan finns den *passiva anpassningsstilen* där synen på naturen nästan är museal. Det är det unika och intressanta i ett visst landskap som tilldrar sig friluftsutövarens intresse och här genomförs endast de aktiviteter som man har sökt upp landskapet för. Detta kan få till följd att naturen är någonting som är åtskilt från människornas värld, och som bara existerar på vissa platser i form av naturreservat och nationalparker. Detta kan få till följd att ett miljöengagemang grundat ur sådant friluftsliv handlar i första hand om skydd av speciellt vackra eller på annat sätt intressanta naturområden.⁴²

Figur 1: Förenklad personlig tolkning av Sandells modell över friluftsstilar vilka kan bidra till olika grader av miljöengagemang.

⁴¹ Ibid., s. 232ff.

⁴² Ibid., s. 232ff.

2. Metod

2.1 Datainsamlingsmetod

För att kunna undersöka lärarnas tankar och inställning kring användning av friluftsliv som metod i skolan kopplat till miljöfrågor valde vi att samla in data genom halvstrukturerade kvalitativa intervjuer. Kvale menar, att samtals styrka ligger i att ”det kan fånga en mängd olika personers uppfattningar om ett ämne och ge en bild av en mångsidig och kontroversiell värld”⁴³. Om vi inte fått tillräcklig information för att kunna besvara syftet hade vi varit tvungna att genomföra ytterligare intervjuer. Vi ansåg att fyra intervjuer var tillräckligt. En av metodens svagheter kan vara att beroende på vem som intervjuar kan resultatet se olika ut exempelvis beroende på intervjuarens kunskap om ämnet och erfarenhet⁴⁴. Intervjumallen inleddes med några allmänna frågor om informanten. Sedan kom sju stycken huvudfrågor vilka bestod både av öppna och slutna frågor. Efter några av frågorna skrev vi in förslag på områden till följdfrågor. (se bilaga 1)

2.2 Urval

För att kunna besvara vårt syfte valde vi lärare verksamma i grundskolan på två storstads- och två småstadsskolor. Urvalet skedde genom telefon- och e-postkontakt där vi undersökte om lärarna var behöriga i ämnet idrott och hälsa och utövade någon form av friluftsliv med sina elever. En lärare var tidigare handledare under vår verksamhetsförlagda utbildning och de tre andra lärarna var okända för oss men skolorna bekanta. En av de kontaktade lärarna var sjuk den inplanerade dagen för intervju men en kollega ställde upp istället. Samtliga lärare är behöriga i ämnet idrott och hälsa och arbetar med årskurserna 7 till 9. Informant A är kvinna och 46 år. Hon är verksam i Uppsala län och har arbetat som idrottslärare i 20 år. Informant B är en man på 58 år och verksam i Gävleborgs län. Han har arbetat som idrottslärare i 33 år. Informant C är en man på 34 år och verksam i Stockholms län. Han har arbetat som idrottslärare i sju år. Informant D är man och 41 år. Verksam i Dalarnas län och har arbetat som idrottslärare i 17 år.

2.3 Procedur

Framtagandet av intervjuplanen gjordes med tanke på det problemområde, syfte och frågeställningar vi satt upp för vår studie. Efter detta tog vi kontakt med vår externa

---

⁴³ Steinar Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Lund: Studentlitteratur, 1997), s. 14.

⁴⁴ *Ibid*, s. 136f.

handledare som är väl insatt i forskningen runt friluftsliv för återkoppling, för att se om vi prickat in det vi ämnade undersöka. Synpunkter lämnades och behandlades varvid intervjuplanen kompletterades. Efter detta bokade vi in en pilotintervju med en lärarutbildare på GIH som är väl insatt i ämnet friluftsliv. Detta gjordes av anledning att skapa en så reell och verklighetstrogen intervju som möjligt med tanke på följdfrågor och huvudfrågornas utformning. Efter intervjun lämnade personen synpunkter på frågorna och vad som skulle kunna tillföras, åsikterna beaktades och en del ändringar gjordes. Nu ansåg vi att intervjuplanen med dess frågor var färdigbearbetad. I samband med kontakten med lärarna bokades tid för intervju. Intervjuerna genomfördes under en vecka i november 2008. Vi delade upp oss på två orter var och genomförde en intervju på vardera orten. Alla intervjuerna genomfördes i separata rum fritt från elever och kollegor till lärarna, trots detta uppstod störningsmoment och avbrott i intervjuerna vid två tillfällen. Alla intervjuer spelades in, på så vis kunde vi ägna oss åt att lyssna på respondenten under intervjun och komma med följdfrågor för att uttömma ämnet helt. Transkribering och kategorisering genomfördes efter intervjuerna, intervjuernas längd varierade mellan 25-35 minuter. Inspelningarna finns inte kvar men däremot har vi utskriften i vår ägo.

2.4 Validitet och reliabilitet

För att öka validiteten tog vi kontakt med vår fackhandledare i samband med konstruktion av intervjuplan. Vi la fram de frågor vi hade kommit fram till och lät vår mentor lämna sina synpunkter om hur vi kunde förbättra upplägget. Tanken med detta var att vi ville undersöka att våra frågor verkligen täcker in det vi undersöker, syfte, frågeställningar och problemområde. Efter detta genomfördes pilotstudien och detta för att dels få fler synpunkter men kanske framför allt för att vi skulle bli förtrogna med intervju som datainsamlingsmetod och hur inspelningsapparaten fungerade. För att inte komma bort från det vi ämnade undersöka definierade vi tidigt centrala begrepp. Validiteten kan i intervjumallen ses som en tratt. De första frågorna är allmänna bakgrundsfrågor för att senare bli mer specifika mot det ämne vi ämnade undersöka. Vid tolkning av svaren använde vi oss av vald teoretisk modell för att kunna kategorisera svaren och på så sätt inte komma bort från det vi avsett att undersöka samt för att öka reliabiliteten. En svaghet för studien kan vara att informanterna inte läst det transkriberade materialet. Generaliserbarheten i studien är inte hög av den anledningen att dessa svar gäller enbart för de medverkande lärarna.

3. Resultat

Resultatet redovisas utifrån våra frågeställningar.

3.1 Vad anser lärarna vara friluftsliv inom skolans ramar?

Informant A: Att vara ute och röra på sig på olika sätt i naturen. I skolan kallar de det friluftsdagar där bland annat orientering, Skoljoggen, uteaktiviteter på vintern och friidrottsdag ingår. Allt rör sig om att vara utomhus och friluftsdagarna är en form av friluftsliv enligt informanten.

Informant B: Friluftsdagarna samt korta inslag i undervisningen. ”I samband med några idrottslektioner kan vi ta friluftsliv som till exempel skidåkning. Vi kan ta någon timme extra och åka till skogen och gå och grilla korv, koka något med stormköket så att barnen vet hur fungerar”. Allemansrätt ingår i kursplanen.

Informant C: ”Att få bekanta sig med naturen, att de får en vana att vara ute i naturen på olika sätt, liksom. Det blir friluftsliv inom de ramar vi kör på skolan här.”

Informant D: Verksamhet, rörelse utomhus, ut i natur utanför träningsspår och annat, rörelse i natur, och inte på arenor. Sen finns det saker som är mer friluftsliv än annat, verksamhet ute i naturen tycker han räknas som friluftsliv.

3.2 Hur arbetar lärarna med friluftsliv i skolan?

Informant A: Informanten börjar med att säga: ”Alltså, vi har ju inget” och berättar att de inte har någon planering eller progression ”i själva friluftslivet utan det är det här med orientering, skridskor och de här friluftsdagarna men det finns liksom inte fri...”. Det finns inte utrymme till det informanten egentligen tycker är ett bra friluftsliv utan friluftslivet består av friluftsdagar, två på hösten och tre på våren. Ett exempel på friluftsdag är ”Skoljoggen”, där eleverna får välja mellan att springa, köra mountainbike, åka inlines eller promenera. Under andra friluftsdagar ingår orientering, vinteraktiviteter och friidrott. Ofta används endast två, tre timmar till friluftsverksamheter på friluftsdagen och informanten menar att: ”Det är bättre att ta de här små tillfällena än ingenting alls”. Under några veckor på våren åker eleverna skridskor varannan idrottslektion. Informanten är förutom idrottslärare mentor för en grupp på 15 elever och under den timme i veckan de träffas går de ibland ut i skogen och samtalar,

fikar eller spårar. I en annan enhet på skolan, i vilken en annan idrottslärare ingår, startas höstterminen med att cykla eller vandra bort ett par mil där eleverna får sätta upp tält, laga mat på stormkök och göra någon samarbetsövning. I den lokala kursplanen för ämnet idrott och hälsa finns miljö som ett ”perspektiv”. Ordagrant står det ”- Centralt för ämnet idrott och hälsa, - Natur i friluftsliv och orientering, - Livsstilsfrågor (egenmiljö)”⁴⁵. Informanten menar att de just nu håller på att bearbeta den lokala kursplanen eftersom de inte är nöjda med den.

Informant B: För att få till längre pass tas ibland tid från andra lärare och exempel på aktiviteter är orientering, skidor och fiske. Skolan har haft vandringar på två till tre dagar då eleverna övernattar i naturen och där de förbereder sig under året genom att bland annat laga mat som de tar med sig. Progressionen i ämnet sker genom att det oftast är niorna som vandrar längre vandringar, om de har tur kan de göra endagsvandringar med sjuorna. Friluftsdagar är inplanerade, högst fem dagar per läsår men det kan vara mindre också. Nästa inplanerade friluftsdag innehåller volleyboll, ju-jutsu, judo, karate, souldans, trampett, innebandy, basket och bad där eleverna får välja en av dessa aktiviteter. På hösten har de en friluftsdag med orientering i okänd terräng och en vinterfriluftsdag är inplanerad och då försöker de åka skidor. Förr åkte de till Vemdalen men med de nya reglerna att eleverna inte ska behöva betala själva så åker de till en liten backe i närområdet. Näst sista skoldagen har de en halv friluftsdag inplanerad och då blir det fotboll, inlines, stavgång och andra diverse uteaktiviteter. Enligt informanten har skolan en lokal kursplan i ämnet som de just nu håller på att revidera för att den ska bli tydligare för eleverna. Den finns inte upplagd på skolans hemsida och vi har inte fått den skickad till oss.

Informant C: De befinner sig mycket utomhus med karta i orienteringsdelen, pratar om allemansrätten, provar på isvak och olika nödsituationer i vatten. Lekar genomförs utomhus och i motionsform använder de sig av löpning och motionsorientering. Tre friluftsdagar genomförs på ett läsår, på vintern en skidresa, sedan en orienteringsdag och slutligen en idrottsdag med fotbollsturnering och friidrott. Det arbete som sker med andra lärare, ...”ämnesövergripande blir ju lite grann med andra ämnen som med NO har vi gjort några svängar, ja med natur och sånt där och med SO dem snackar ju kartor, då går vi in på det ganska mycket så där med karthistorik och så där”. I den lokala kursplanen som finns tillgänglig på Internet, för idrott och hälsa står det att ”Eleverna får även grundläggande

---

⁴⁵ Lokala kursplanen från informant A:s skola.

kunskaper i friluftsliv”, detta är nämnt i innehållet för ämnet. Just för innehållet i friluftsliv står det ”- Grundläggande kännedom om friluftslivsteknik, utrustning, kost och hygien,” samt ”- Kännedom om möjligheter till friluftsliv i närområdet och okänt område”.⁴⁶

Informant D: Det är beroende på organisationen ibland blir det heldagar med olika teman som är planerade sedan en tid tillbaka, ibland blir det kurser som sträcker sig över några veckor med någon lektion i veckan. Aktivitetsdag med vinterfriluftsliv där det finns skilda saker att välja mellan exempelvis promenad till pimpelfiske, slalomresa och innebandyturnering. Andra exempel på friluftsliv kan vara samarbete inom arbetslaget där tillhörande elever får prova på allt från fiske, slå upp vindskydd och till att använda sig av stormkök. Kopplingar till biologin med kännedom om växter och träd och vad som kan finnas vid strandkanten. ”Vi har i årskurs nio en kurs i friluftsliv som alla nior går på i sex timmar, sex lektionstillfällen och då använder vi oss av närmiljön, på femtio minuter hinner man inte åka så långt, iväg, en verksamhet och knyta ihop lektionen och tillbaks det är väl mer att man är ute helt enkelt”. Det finns ingen lokal kursplan tillgänglig på skolans hemsida, vi har även varit i kontakt med en person på skolan vid flera tillfällen för att få en lokal kursplan skickad till oss, utan framgång. Kontakten var inte den som blev intervjuad.

3.3 Hur skulle lärarna vilja arbeta med friluftsliv i skolan?

Informant A: Informanten tycker att friluftsliv ska vara ett snäpp längre än de två, tre timmar som utnyttjas till friluftsliv på friluftsdagarna. Tidigare när hon jobbade på gymnasiet genomförde hon aktiviteter som paddling, fjällvandring, samarbetslekar, äventyrsbanor m.m. vilka eleverna fick planera själva och detta tycker informanten är ett bra friluftsliv. I friluftslivet ingår att planera aktiviteten där det gäller att klä sig rätt och lära sig vad man ska ha med sig, ”det börjar redan med tänket och sen gör man det”. Hon tycker även att den form av friluftsliv som en enhet på skolan utövar i samband med skolstarten skulle vara för hela skolan. Nu finns inte utrymme till det och informanten önskar att friluftsliv ska stå på schemat som ett eget ämne. Det bör inte blandas in i idrotten eftersom det då finns risk för att det försvinner bland alla andra saker som tar plats. Gärna en timme extra i veckan då de skulle kunna bestämma period för period. Förutom skolans små resurser och tidsbrist så är andra lärares inställning till friluftsliv en begränsande faktor till att hon inte använder sig av friluftsliv i större utsträckning. Enligt informanten tycker en del andra lärare att deras

---

⁴⁶ Lokala kursplanen från informant C:s skola.

lektioner är viktigare och är lite avigt inställda till friluftsdagarna eftersom tid tas från dem. Tidigare när informanten arbetade som speciallärare förekom ett samarbete mellan lärarna i högre grad då de hade mindre elevantal och ett närmare arbetssätt. Skolledningen är positiva till förslag och informanten känner ett tydligt stöd därifrån men för att en del tankar ska bli verklighet krävs kanske tydligare direktiv från rektorn. Informanten vill gärna använda friluftsliv med syfte att visa nysvenskar och andra barn som inte har friluftslivstraditionen hemifrån vad det är att vara ute i skogen. Hon vill även lära eleverna att bara vara och njuta av tystnaden då hon märker att många barn är stressade.

Informant B: Vill att friluftsliv står med på schemat, ett par timmar i veckan kanske. Skulle vilja vandra två, tre dagar någonstans och där skulle han kunna få in miljöfrågorna. Inte riktigt kommit till skott på grund av brist på tid eftersom det är så mycket en lärare måste göra och önskar att lärarnas arbete kunde vara mer inriktat på det pedagogiska arbetet. Som det ser ut idag måste informanten ägna sig åt saker som hör expeditionen till som att till exempel låsa gymnastiksalarnas dörrar efter de slutat lektionerna för dagen vilket tar tid eftersom han då måste vänta på att eleverna gått. Förutom tid är pengar en bidragande begränsande faktor vilket gör att informanten inte kan göra allt han vill. Det går att genomföra saker på skolan men det är svårt, det gäller att engagemanget måste vara riktigt högt för att genomföra ett bra friluftsliv och ofta faller det där. Tycker inte sig ha särskilt stort stöd från skolledningen.

Informant C: Enligt hans mening så känner han ett stöd från skolledningen till att genomföra saker på skolan men det som saknas är vilja bland kollegor, ekonomi och tid, om det fanns önskade han, ”starta höstterminen med en paddling för hela skolan som en kick off, att de fick möjlighet att åka på en längre skidresa som skulle innehålla allt från längdåkning, turåkning och lavinträning, men även vandring och lära sig mer om allemansrätten”. ...”Få in mer samarbete med geografi och hemkunskap som att laga mat ute i skogen”.

Informant D: Han känner ett stöd från skolledning för att kunna komma med nya saker men att det inte får finnas något annat som kan ha högre prioritet, att ha tillgång till en lokal ute i naturen där du kan bedriva undervisning, i en ”storskog”. Där ska man kunna använda naturen som redskap för det man är där för att genomföra på ett naturligt sätt. ...”stimulansen är ju bara din fantasi om du kommer ut är det din fantasi och naturen, och naturen ger ju lite mer än bara ett rum, så att upplevelsen tillsammans med den planeringen du har det kommer ju att

fånga och ge mycket mer för eleven. Det lugn som eleverna får utav att bara komma ut i skogen, går liksom inte att beskriva den mekanismen”.

3.4 Anser lärarna att det finns möjlighet att använda friluftsliv som metod för att väcka miljöengagemang hos eleven?

Informant A: Tror absolut det och tycker det är viktigt. Kan tänka sig att det skulle kunna genomföras i form av temadagar eller via samarbete med andra ämnen, till exempel samhällskunskap och naturkunskap. Tycker att friluftsliv och miljö hör ihop och vill i så fall nå alla, även föräldrar. Informanten berättar om nysvenskar som inte har samma tradition till naturen och att hon med ett friluftsliv kan ge kunskap kring bland annat hur nedskräpning påverkar naturen. Hon anser att en del ungdomar inte är rädda om naturen eftersom informanten ser det när hon tar med dem ut i skogen för att lyssna och vara tyst ”de hojtar och skriker och kastar och jag vet inte hur. Där tror jag vi måste, där kan ju vi idrottslärare eller som lärare gå in och prata men jag tror man ska ha mycket mer sånt”. Informanten menar att ”skogen är ju faktiskt vårt allt” och menar att ”för man är ju inte rädd om naturen om man inte vet vad naturen är för något”. Anser att hon har kunskaper inom ämnet men skulle vilja förkovra sig på lite för att bli ännu bättre.

Informant B: Tror absolut det. Anser att eleverna lär sig mest genom att göra och hoppas att det kommer mera sådant eftersom dessa frågor kan eleverna lära sig ute i naturen. ”Just det här att människan måste anpassa sig efter naturen, inte tvärsom... Så att eleverna ser vad som händer i naturen om de sköter sig och den här miljöaspekten kommer kraftigare och kraftigare fram nu för tiden”. Anser sig veta en hel del om hur han kan koppla miljöfrågor till friluftsliv undervisningen och menar att det finns även andra lärare på skolan som vet samt att han kan ju hämta information från webben.

Informant C: Framförallt när man vistas i naturen, annars påverkas eleverna genom massmedia, men ute i naturen kan man bilda sig egna uppfattningar anser han. ”Alltså vad påverkar miljön egentligen, alltså den fysiska miljön, med att de ser nere vid Nyckelviken, oljespill och nån gång när de hade släppt någonting där, å ja skräp över huvudtaget vad som händer med det när det fastnar, fåglar och skit i det. Alltså de får se vad som händer med naturen när man inte sköter om småbitar liksom, att det har en direkt eller indirekt påverkan, att det just får se det själva men det är ju inte alltid man springer på såna grejer heller, men

absolut man har goda möjligheter till det”. Tycker att han har kunskaper för att kunna koppla ihop friluftsliv och miljöfrågor.

Informant D: Det tror han, känner man en närhet och en kärlek till naturen så tror han att man mer förstår vad det handlar om. ”Jag såg ett program för länge sen som hette ’Granskogen i våra hjärtan’ och var en bonde eller en lantbrukare från västerbottens inland som pratade om hur det kändes när man gick i skogen, man kände hur träden mådde när man gick där, och är du i naturen och känner in den liksom då tror jag att när du tankar upp bilen eller när du väljer hur du ska värma upp kåken eller, ja vi funkar ju så allihop oavsett om det är natur eller människor, dem människor vi känner mycket för dem behandlar vi, förstår vi att det är människor det handlar om då behandlar vi dem med mer värme, förstår vi att naturen lever så behandlar vi den med mer värme”. Han anser att om man arbetar hand i hand med andra ämnen så att man fick mer tid utomhus i utemiljö, där man pratar natur, man pratar miljö, man gör saker och knyter an det till kunskaper om naturen till upplevelser i naturen. Så tror han att man skulle klara det, men då fallerar det på så många praktiska saker, och då kommer det här ganska långt ner på listan. Anser sig ha en känsla för ämnet men inte tillräckliga detaljkunskaper kring miljöfrågor och ser gärna ett samarbete med biologin.

4 Diskussion

Syftet med vår studie var att undersöka idrottslärares inställning till friluftsliv som metod för att uppnå målen i Lpo94 rörande natur och miljöfrågor. Vi kommer i diskussionen först att presentera de viktigaste fynden i studien för att sedan koppla resultaten till Sandells modell kring friluftsstilar och diskutera dem med hjälp av tidigare forskning. Slutligen kommer vald metod att diskuteras och vår slutsats samt förslag på vidare forskning presenteras.

4.1 Sammanfattning resultat

Lärarna var positiva till att använda friluftsliv som metod för att skapa ett miljöengagemang men deras tankar och visioner kring det går kraftigt isär med hur verkligheten ser ut i skolorna. Lärarna nämner brist på tid, pengar, samarbetssvårigheter med andra lärare som faktorer till att de inte bedriver friluftsliv i större utsträckning. Utifrån vår definition på friluftsliv förekommer friluftsliv sparsamt i undervisningen bland de undersökta lärarna vilket även Backman kom fram till i sin studie. Många aktiviteter på friluftsdagarna och under idrottslektionerna hör till det Öhman kallar friluftaktiviteter. När lärarna fritt får fundera över hur friluftslivet ska se ut i skolan så ändrar sig innehållet från friluftaktiviteter till det vi och Öhman kallar friluftsliv.

4.2 Diskussion utifrån teoretiskt ramverk

Samtliga tre friluftsstilar enligt Sandells modell förekommer. När lärarna beskrev friluftslivets innehåll på skolan var aktiviteter som ingår i den *dominerande anpassningsstilen* ofta den stora händelsen på året. Den medförde om man ska se på friluftsliv i skolan med en syn på miljö och hållbar utveckling, som den mest kostsamma aktiviteten i miljöhänseende. Den innebar ofta långa eller relativt långa resor till en anläggning som skapats för denna aktivitet och där stora ingrepp på natur gjorts för att det ska kunna realiseras. Tidigare var det genom pengar från föräldrar som skolan klarade av att genomföra aktiviteterna, men nu med att all undervisning ska vara kostnadsfri kan dessa aktiviteter komma att försvinna om de inte finansieras på andra sätt, eller att man som en lärare väljer billigare alternativ. Detta öde kan väl ses både som för- och nackdelar. Beroende på var man är bosatt i landet kan en resa genom skolans verksamhet vara enda chansen att få möjligheten att besöka en sådan anläggning, just ur ekonomisk synvinkel eftersom det inte blir lika dyrt som att åka upp i egen regi. Ur pedagogisk synvinkel är det bra för ovana elever att få bedriva detta friluftsliv med lärare som vet hur man verkar i fjällmiljö.

Den *dominerande anpassningsstilen* är vanlig i lärarnas undervisning, men när lärarna fritt får önska hur de vill bedriva friluftsliv i skolan blir aktiviteter kopplat till den *aktiva - och passiva anpassningsstilen* mer frekvent. Lärarna nämner vandring, paddling, matlagning och bara att vara i skogen och framhåller precis som Dunlap och Heffernan att detta bidrar till att eleverna får en förståelse för naturen, vilket kan bidra till ett ökat miljöengagemang hos eleverna. Resultaten i vår studie talar emot Noe och Van Lieres slutsatser från deras undersökning där de inte fann något starkt samband mellan friluftsliv och ökad miljömedvetenhet.

Det är enligt lärarna ett problem med att få loss tid för ett friluftsliv som skulle kunna utveckla ett miljöengagemang. Lärarna efterlyser längre tillfällen ute i marker där eleverna hinner vistas i naturen med tid för eftertanke och att skapa sig en känsla för omgivningen. I samverkan med andra ämnen riktades friluftslivet mer mot *den aktiva- och passiva anpassningsstilen* då det förekom aktiviteter som karthistorik, vandringar, fauna och flora, matlagning och byggande av vindskydd. Lärarna beskriver dock bristen på samarbete mellan lärarna på skolorna och mycket av det bottnar i revirtänkande. Det är intressant men även beklagligt att se att de intervjuade lärarna är positiva till samarbete med andra lärarna men att det inte realiseras i stor utsträckning. En av lärarna nämnde att hon som speciallärare gjort det då de haft mindre elevantal och ett närmare arbetssätt men att det nu är svårt att få till ett samarbete i den nuvarande organisationen.

Om vi återvänder till de mål som återfinns i Lpo94 i inledningen, att: ” Genom friluftsverksamhet och vistelse i skog och mark får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera ett fortsatt intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Ämnet bidrar på så sätt till att väcka engagemang för betydelsen av att skydda och vårda natur och miljö.” Benedict nämner vikten av att angripa ett miljöproblem på flera sätt när man arbetar med det i skolan. Det är viktigt med ett samarbete med flera lärare då samhällsorienterade ämnen exempelvis kan leda den demokratiska kontakten med styrande politiker och media. De naturorienterade ämnena kan ägna sig åt fältarbete som provtagningar och idrottsläraren kan visa hur man vistas i marken för att inte åsamka skada på miljön och hur man tar sig fram i terräng med karta och kompass. Genom att arbeta på ett sådant sätt kan eleven få ett helhetsintryck från identifiering till att skapa vägar att angripa problemen och kontakter med beslutsfattare, samt opinionsbildare. Benedict menar vidare att det inte räcker att vara

medveten om problemet utan elever måste skapa handlingsstrategier och kunskap av hur de brukas. Detta nämner även Al- Abdi som menar att friluftverksamheten kan vara med att bidra till en vidgad kunskap och insikt om natur-, miljö-, skydds- och åtgärdsfrågor samt leda till ökat ansvar för natur och miljö.

Det är svårt att dra tydliga gränser huruvida aktiviteter är mer eller mindre skadliga på miljön och om det är betraktande eller nyttjande naturkontakt enligt Sandells friluftsstilar, men det vi anser är intressant är hur elevernas attityd till naturen ser ut efter de olika aktiviteterna. Modellen är enbart en modell där det inte är vetenskapligt fastställt att en viss aktivitet leder till en viss typ av engagemang, men i stora drag borde modellen stämma då det är stor skillnad i naturkontakt mellan att åka alpint i Åre och att vandra tyst genom skogen. Samtliga lärare anser sig ha grundkunskaper kring att koppla samman friluftsliv och miljöfrågor men saknar djupare kunskaper. Vi kunde inte finna några tydliga bakomliggande syften med att lärarna valt en viss friluftsstil. Kanske Sandells modell kring friluftsstilar kan underlätta lärarnas arbete att uppnå målen i Lpo94 då de tydligt kan se hur vald aktivitet ger en viss attityd till naturen.

Frågan är om glappet mellan lärarnas visioner och hur friluftslivet i realiteten bedrivs beror på skolans organisation, lärarnas brist på tid, engagemang eller pengar. De flesta av lärarna känner att de har stöd från skolledningen för att kunna lägga fram idéer till hur de ska kunna förbättra friluftslivsundervisningen i skolan. Trots det prioriteras i stor grad annat och en av lärarna skulle vilja att rektorn kunde sätta ner foten och bestämma lite mer så att idéerna realiseras. Kanske det är så att synen på friluftsliv och friluftsdagar i idrottens tecken är så djupt rotat i skolan och att kanske det kan vara så som Backman menar att idrottslärarna känner sig mer förtrogna med idrott än friluftsliv och därför inte engagerar sig för att friluftsliv ska utökas.

Vi håller med Svenning att en viktig uppgift som bör ses över är hur man i skolan ska definiera friluftsliv, särskilt med tanke på att det nämns som en av fyra moment som skall ingå i ämnet idrott och hälsa. Vi fick ta del av två av fyra lokala kursplaner i ämnet idrott och hälsa från informanternas skolor. I dessa nämns friluftslivet sparsamt med vaga formuleringar.

Om ett år är vi färdigutbildade lärare med tankar och idéer kring friluftsliv, men vi inser att en del av dessa är svåra att genomföra i dagens skolsituation. Vi håller dock med Backman om att det är en lärares skyldighet att arbeta efter läroplanen och utifrån lärarnas upplevelser kring de begränsande faktorerna får vi göra det bästa av situationen. Lärarna menade att de får bedriva undervisning i ett litet perspektiv och att det är bättre att friluftaktiviteter genomförs än ingen friluftsverksamhet alls. Det är dock frustrerande att se lärarnas visioner och goda tankar kring ämnet men att ett friluftsliv som Lpo94 önskar, knappt realiserar i skolorna. Utifrån studiens resultat kan hållbar utveckling bli ett argument för ett utökat friluftsliv i skolan vilket kan ge ämnet idrott och hälsa ökad status.

4.3 Metoddiskussion

Vi valde att genomföra intervjuerna på varsitt håll i Sverige, detta kan tolkas som både för- och nackdelar för studien. Fördelen var att vi på så sätt kunde besöka olika platser under en begränsad tid vilket gjorde att vi kunde intervjua lärare utanför Stockholmsområdet. Vi är dock medvetna om att precis som Kvale menar, så kan intervjuernas resultat påverkas av att vi är två olika individer med olika erfarenheter, kunskaper och personligheter och kan därför få olika svar av informanten. För att minimera dessa risker var vi väl pålästa på området så att vi hade liknande förkunskaper och gemensamt förberett intervjuplanen som vi hade till grund för intervjuerna. Vi försökte öka validiteten ytterligare genom att vi kommit överens om områden till följdfråga inom varje frågeställning.

Det som kan motsäga vårt påstående om att reliabiliteten ökar när vi använder Sandells modell är att det lämnas ganska öppet för tolkningar. Detta beror på att samma aktivitet kan kategoriseras in i olika friluftsstilar beroende på naturens betydelse för den verksamme.

Informanterna informerades om ämnet innan intervjun, men vi lämnade inte ut våra frågeställningar. Med detta ville vi få så spontana svar från informanterna som möjligt eftersom de då inte kunnat diskutera med andra kollegor. En nackdel med detta kan vara att informanten inte hunnit begrunda ämnet i förväg och på så sätt komma med genomtänkta svar.

Vi gjorde vårt bästa för att informanten skulle känna sig bekväm i intervjusituationen genom att inleda med en avslappnad konversation. Trots det gjorde lärarnas fulla schema och miljön

runt i kring att vi kände en viss tidspress, vilket kan vara en svaghet för intervjun. Detta ledde till att det vid transkriberingen uppstod en känsla av att svaren inte var så uttömmande som vi önskade även om vi fick tillräckligt med data för att besvara syftet.

4.4 Slutsatser

Lärarna var positiva till att använda friluftsliv som metod för att skapa ett miljöengagemang men deras tankar och visioner kring frågan går kraftigt isär med hur verkligheten ser ut i skolorna. Alla friluftsstilar förekommer i undervisningen bland de intervjuade lärarna men lärarnas önskan var att friluftslivet i skolan skulle gå mer åt den aktiva- och passiva anpassningsstilen vilket idag inte ryms inom den tid lärarna har till förfogande.

4.5 Fortsatt forskning

Studien leder till en rad vidare frågor. Leder friluftsliv i skolan till ökat miljöengagemang hos eleverna? Stämmer Sandells modell över friluftsstilarna, att olika typer av aktiviteter ger olika attityder till naturen? Hur stor inverkan har skolans organisation för de begränsande faktorerna för ett utökat friluftsliv?

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

I författarnas ägo

Transkriberade utskrifter av inspelade intervjuer

Intervju 2008-11-19 med informant A

Intervju 2008-11-24 med informant B

Intervju 2008-11-13 med informant C

Intervju 2008-11-20 med informant D

Lokala kursplaner i ämnet Idrott och hälsa från informant A och C:s skolor

Tryckta källor

Al-Abdi Abdul-Muttalib, *Friluftsverksamheten i innerstadens gymnasieskolor: En undersökning av hur friluftsverksamhetens mål förverkligas i gymnasieskolan i Stockholms innerstad*, (diss. Linköping; Linköpings universitet, 1984)

Al-Abdi Abdul-Muttalib, *Friluftsverksamheten i landsortsskolor: En undersökning av hur friluftsverksamhetens mål förverkligas i gymnasieskolor i mindre orter i Sverige* (Stockholm: Abdul-Muttalib Al-Abdi, 1990)

Backman Erik, "Friluftsliv i grundskolan", i *Mellan nytta och nöje: Bilder av ämnet idrott och hälsa*, red. Larsson Håkan och Redelius Karin, (Stockholm: Idrottshögskolan, 2004), se Friluftgruppen *Statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer* (Kulturdepartementet, 1999), s. 173-188.

Backman Erik, *Teaching and learning friluftsliv in Physical Education Teacher Education*, Licentiatexamen vid Pedagogiska institutionen på Stockholms universitet (Stockholm: Stockholms universitet, 2007)

Benedict Faye, *Miljølaere: Fra kunnskap till handling, Miljølaere for vår felles framtid: En håndbok for laerere i Europa*, 10 (1991:3/4), pp. 7-21.

Björneloo Inger, *Innebörder av hållbar utveckling: En studie av lärares utsagor om undervisning* (diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2007)

Dunlap Riley E., Heffernan Robert Bruce, "Outdoor Recreation an Environmental Concern: An Emperical Examination", *Rural Sociology*, 40 (1975:1), pp. 15-58.

Jacksson Edgar L., "Outdoor recreation and participation and attitudes to the environment", *Leisure Studies*, 5 (1986), pp. 1-23.

Kvale Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Lund: Studentlitteratur, 1997)

Van Liere Kent D., Noe Francis P., "Outdoor Recreation and Environmental Attitudes: Further Examination of the Dunlap-Heffernan Thesis", *Rural Sociology*, 46 (1981:3), pp. 505-513.

Lucas R.C., "Wilderness Perception and Use: The example of the Boundary Waters Canoe Area", in *Politics, Policy and Natural Resources*, ed. Thompson D.L., (New York: The Free Press, 1972), pp. 308-323.

Sandell Klas, "Naturkontakt, miljö och utveckling", i *Friluftshistoria: Från härdande friluftslif till ekoturism och miljöpedagogik*, red. Sandell Klas och Sörlin Sverker, (Stockholm: Carlsson bokförlag, 2008), s. 225-237.

Sandell Klas, Öhman Johan, Östman Leif, *Miljödidaktik: Naturen, skolan och demokratin* (Lund: Studentlitteratur, 2003)

Schantz Peter, "Miljö och hållbar utveckling en del av ämnet i idrott och hälsa", *Tidskrift i idrott och hälsa*, (2005:5), s. 22-23.

Skolverket, *Hållbar utveckling i skolan: Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola* (Stockholm: Liber Distribution, 2002)

Skolverket, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94* (Stockholm: Fritzes, 2006)

Sundberg Marie, Öhman Johan, ”Hälsa och livskvalitet”, i *Från härdande friluftsliv till ekoturism och miljöpedagogik*, red. Sandell Klas & Sörlin Sverker, (Stockholm: Carlsson bokförlag, 2008), s. 102-117.

Yttergren Leif, *Idrotteket, friluftsliv i förändring individ, samhälle och marknad i samspel och konflikt* (Stockholm: Idrottshögskolan, 1995)

Öhman Johan, *Miljöfostran i naturen: -en analys av den obligatoriska skolans friluftsverksamhet*, Examensarbete 10 p vid Pedagogiska institutionen på Örebro universitet, 1999:8 (Örebro: Örebro universitet, 1999)

Elektroniska källor

Skolverket <skolverket@skolverket.se> Kursplan-Idrott och hälsa, 2000-07

<<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3872&extraId=2087>> (Acc. 2008-10-20).

Bilaga 1

Intervjumall

Kvinna   Man

Ålder ____

Utbildningsort _____ med examen år _____

Antal år som verksam lärare i ämnet Idrott och Hälsa ____

Arbetar med årskurs _____

Behörighet i annat ämne? Ja i: _____

Nej

Verksam lärare i annat ämne utan behörighet Ja i: _____

Nej

1. Vad är friluftsliv för dig inom skolans ramar?
2. Hur arbetar du med friluftsliv i skolan?
(Kollegor, skolledning, samverkan, friluftsdagar, planering, progression, etnicitet, föräldrar, geografi, årstid)
3. Vad anser du vara det viktigaste syftet med att använda dig av friluftsliv i skolan?
(Utövar friluftsliv privat eller som barn? Aktiv idrottsföreningar?)
4. Har du några egna tankar kring begrepp som hållbar utveckling och globala miljöfrågor?
5. Uppfattar du att friluftsliv kan vara en metod för att ge elever kunskaper om miljöengagemang, eller skapa ett miljöengagemang? I så fall hur, på vilket sätt?
6. Anser du att du har de kunskaper som krävs för att koppla miljöfrågor till friluftslivsundervisningen?
(Läraryft, stöd arbetsgivare, forskning..)
7. Hur ser ditt drömscenario ut gällande friluftsliv i skolan?

Har skolan en lokal kursplan i Idrott och Hälsa? Hur ser den ut?

Närvarande: _____

Intervjuförhållanden _____

Tidsåtgång: _____ min, klockan _____ till _____

Bilaga 2

KÄLL- OCH LITTERATURSÖKNING

Frågeställningar:

- Vad anser lärarna vara friluftsliv inom skolans ramar?
- Hur arbetar lärarna med friluftsliv i skolan?
- Hur skulle lärarna vilja arbeta med friluftsliv i skolan?
- Anser lärarna att det finns möjlighet att använda friluftsliv som metod för att väcka miljöengagemang hos eleven?

VAD?

Vilka ämnesord har du sökt på?

Ämnesord	Synonymer
<i>Friluftsliv</i> <i>Skola</i> <i>Hållbar utveckling</i>	<i>Miljöengagemang</i>

VARFÖR?

Varför har du valt just dessa ämnesord?

Därför att orden förekommer i styrdokumentet och speglar vårt syfte och frågeställningar.

HUR?

Hur har du sökt i de olika databaserna?

Databas	Söksträng	Antal träffar	Antal relevanta träffar
<i>Libris</i>	<i>Friluftsliv* diss</i>	<i>34</i>	<i>3</i>
<i>GIH:s katalog</i>	<i>Friluftsliv skolan</i>	<i>25</i>	<i>5</i>
<i>Google scholar</i>	<i>Friluftsliv hållbar utveckling</i>	<i>316</i>	<i>1</i>

KOMMENTARER:

Då vår undersökning är kopplad till den svenska läroplanen och på så sätt forskning som rör Sverige fick vi relevanta träffar på svenska Libris och Google scholar.